

HELP ON THE ROUTE

PRAVA IZBEGLICA, MIGRANATA I TRAŽILACA AZILA U SRBIJI

The Project is funded
by the European Union

Mart 2017

Ovaj izveštaj je pripremljen u okviru projekta "Pomoć na putu: zaštita ljudskih prava migranata koji prolaze kroz Makedoniju i Srbiju, koji realizuje Fondacija Ana i Vlade Divac u partnerstvu sa organizacijama Arbeiter-Samariter-Bund Deutschland - ASB, Makedonski Helsinški odbor - MHC i Novosadski humanitarni centar - NSHC. Projekat finansira Evropska unija u okviru Evropskog instrumenta za demokratiju i ljudska prava (EIDHR Global Call 2015) od decembra 2016. do decembra 2018. godine.

Štampanje ove publikacije pomogla je Evropska unija. Sadržaj publikacije je isključivo odgovornost Fondacije Ana i Vlade Divac, i ne predstavlja nužno stavove Evropske unije.

Project implemented by:

SADRŽAJ

Pregled izbegličke krize u Srbiji	1
Sistem i postupak azila u Srbiji	4
Pristup teritoriji i pristup postupku azila	5
Maloletnici bez pratnje	6
Pristup formalnom i neformalnom obrazovanju	7
Smeštaj izbeglica, tražilaca azila i migranata u Srbiji	8
Izbeglice u neformalnim mestima boravka	9
Prisilna vraćanja, maltretiranje i mučenje	10
Situacija sa ljudskim pravima izbeglica	12
Zaključak i preporuke	15

Pregled izbegličke krize u Srbiji

U toku 2015. godine dramatično se povećao broj izbeglica, migranata i azilanata iz Sirije, Avganistana, Iraka i drugih zemalja koji su prolazili kroz Srbiju na putu ka zapadnoj Evropi. Do kraja godine, ukupno je 577.995 ljudi izrazilo nameru da traži azil u Srbiji, u poređenju sa 16.490 u 2014. godini.¹

U odgovoru na tako veliki priliv izbeglica, srpski zvaničnici su izjavljivali da Srbija neće zatvoriti svoje granice za migrante. "Ovde pričamo o očajnim ljudima, a ne kriminalcima i teroristima. Oni su samo krenuli u potragu za boljim životom za sebe i svoju decu, njima je potrebna pomoć, a ne osuda ili kazna. Ne možete ogradama da sprečite priliv života", rekao je premijer Srbije² u avgustu 2015. Za ogromnu većinu izbeglica, Srbija je bila zemlja tranzita, a ne odredište: od ukupnog broja izjavljenih namera za traženje azila u 2015. godini, svega 583 je zaista i tražilo azil u Srbiji.³

U junu 2015. godine Vlada Republike Srbije je formirala Radnu grupu sa ciljem rešavanja problema mešovityh migracionih tokova. Radnoj grupi je dat mandat da prati, analizira i razmatra pitanja mešovityh migracionih tokova u Srbiji, da pravi analize situacije i predlaže mere da se reše uočeni problemi. Ministar za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja predsedava Radnom grupom, a članovi grupe uključuju ministra unutrašnjih poslova, ministra odbrane, ministra zdravlja, ministra bez portfelja zaduženog za evropske integracije i poverenika za izbeglice i migracije.

Kao jednu od prvih mera odgovora na izbegličku krizu, državni su organi zajedno sa međunarodnim i domaćim humanitarnim nevladinim organizacijama (NVO) organizovali pružanje humanitarne pomoći u hrani, vodi i neprehrambenim proizvodima na ulazu i izlazu izbeglica iz Srbije. Postupak evidentiranja je sproveden na ulaznim tačkama, zajedno sa izdavanjem dokumenata koji omogućavaju izbeglicama legalan boravak i slobodno kretanje kroz Srbiju u trajanju od 72 sata, u skladu sa Zakonom o azilu. Država je uspostavila smeštajne kapacitete sa ciljem da se pruži privremeno sklonište i osnovne usluge izbeglicama koje prolaze kroz Srbiju: pored postojećih pet centara za azil u Krnjači, Banji Koviljači, Bogovađi, Sjenici i Tutinu, novi tranzitno-prihvatni centri su otvoreni u Preševu i Miratovcu (jug), Kanjiži (radio je do 15. septembra 2015.) i Subotici (sever), Šidu, Adaševcima i Principovcu (zapad), i Dimitrovgradu (istok). Komesarijat za izbeglice i migracije izveštava kako je "... Vlada Republike Srbije odabrala proaktivan pristup kako bi osigurala adekvatnu zaštitu i pomoć ljudima u nevolji. Ogromni naponi su uloženi da se migrantima, u toku njihovog boravka u Srbiji, obezbedi adekvatna pomoć, odgovarajući prihvat, privremeni smeštaj, medicinska zaštita, hrana i lekovi, kao i sve informacije o proceduri azila, uz puno poštovanje njihovih ljudskih prava. U isto vreme, načinjeni su naponi da se pojača kontrola granica i spreči krijumčarenje i trgovina ljudima".⁴

Tokom 2015. i 2016. godine, "Balkanska ruta" kojom su išle izbeglice menjala je svoj tok nekoliko puta i bila vrlo nepredvidiva zbog menjanja kriterijuma za ulazak u zemlje na ruti. U Srbiji je glavna ulazna tačka

¹ UNHCR Serbia: www.unhcr.rs/en/resources/statistics/asylum.html

² <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/2018718/vucic-eu-mora-da-pomogne-oko-plana-za-izbeglice.html>

³ Asylum information database: Country Report Serbia, ECRE, March 2016

⁴ http://www.kirs.gov.rs/docs/aktuelno/20160119_newsletter_en.pdf

bila granica sa Makedonijom, a kasnije i granica sa Bugarskom. Izlazne tačke su se menjale: na početku 2015, skoro ceo migrantski tok je išao u Mađarsku. Krajem leta 2015. ruta se premestila prema granici sa Hrvatskom, nakon što je Mađarska podigla žičanu ogradu duž svoje "zelene granice" sa Srbijom. Izbeglice su počele da direktno putuju iz Preševa, na jugu Srbije, u Šid na hrvatskoj granici. Putovanje velikog broja ljudi je značajno pospešio organizovani prevoz: uspostavljene su direktne autobuske linije od Preševa do Šida u novembru 2015, kojima je prevoženo oko 5.000 ljudi dnevno. Hrvatska i Srbija su se sporazumele da obezbede vozove koji su prevozili izbeglice iz Šida direktno u Slavonski Brod u Hrvatskoj, i dalje prema Sloveniji i Austriji.

Kriterijumi za ulaz u zemlje na ruti promenili su se ponovo u novembru 2015. godine, kada su sve zemlje zapadnog Balkana, uključujući Srbiju, počele da dozvoljavaju pristup svojim teritorijama isključivo izbeglicama iz Sirije, Iraka i Avganistana, i to samo ako su posedovali validna dokumenta da dokažu svoju nacionalnost i identitet. Izbeglice iz drugih zemalja smatrane su "ekonomskim migrantima" i njima nije omogućen pristup postupku azila na ulaznim tačkama u zemlje Zapadnog Balkana. Sledile su dalje restrikcije kada je Austrija najavila dnevni limit ljudi koji mogu da uđu na njenu teritoriju, a Slovenija slične mere da bi ograničila kretanje preko svoje teritorije. U februaru 2016. šefovi policijskih službi Austrije, Slovenije, Hrvatske, Srbije i Makedonije izdali su saopštenje kojim najavljuju zajedničku proveru i evidentiranje izbeglica i azilanata na granici Makedonije i Grčke, kao i preduzimanje niza dodatnih aktivnosti za upravljanje situacijom. UNHCR je izrazio zabrinutost zbog ovih restriktivnih praksi, navodeći da one "... postavljaju dodatne nepotrebne poteškoće izbeglicama i tražiocima azila u Evropi".⁵

U martu 2016. stupio je na snagu Zajednički akcioni plan između EU i Turske⁶ sa ciljem smanjenja priliva izbeglica i migranata u Evropsku uniju. Kao rezultat, sledilo je "zatvaranje" Balkanske rute čime su hiljade izbeglica ostale zaglavljene u Makedoniji i Srbiji. U leto 2016. Srbija je rasporedila zajedničke policijske i vojne snage duž granice sa Bugarskom i Makedonijom⁷ ali tranzit izbeglica kroz Srbiju ipak nije u potpunosti zaustavljen: još uvek je 50 do 100 ljudi dnevno ulazilo u Srbiju tokom 2016⁸.

I pored zatvorene rute, izbeglice su i dalje očajnički pokušavale da se domognu Zapadne Evrope. Stotine su čekale ulaz u Mađarsku u improvizovanim kampovima u dve tranzitne zone, Horgoš 1 i Kelebija, dok su mađarske vlasti dozvoljavale ulaz za svega 20 osoba dnevno. Aprila 2016. izbeglice su počele da prave "liste čekanja" osoba koje žele da uđu u Mađarsku i te spiskove su prosleđivali mađarskoj graničnoj policiji.⁹ Nakon nekoliko meseci čekanja, sa svojim imenom na listi, mnogi su prihvatili da se premeste u prihvatne centre i tamo čekaju svoj red da uđu u Mađarsku. Neformalni spiskovi su ostali u upotrebi tokom narednih meseci: izbeglice su se na njih upisivale prilikom dolaska u centar za azil ili prihvatni centar, nakon čega su se spiskovi slali predstavnicima izbeglica i migranata na granici sa Mađarskom.

⁵ <http://www.unhcr.org/56cc521c6.html>

⁶ <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/03/18-eu-turkey-statement/>

⁷ Right to Asylum in the Republic of Serbia 2016, Belgrade Centre for Human Rights, 2017

⁸ <http://azil-podraska.com/2017/01/10/the-refugee-situation-in-serbia-in-december-2016/>

⁹ Pravo na azil u Republici Srbiji 2016, Beogradski centar za ljudska prava, 2017

Mađarska granična policija je na osnovu tih dokumenata kreirala novu listu, vodeći računa da prvenstvo imaju ranjive grupe, pre svega porodice sa decom i deca bez pratnje.¹⁰

U isto vreme bilo je brojnih pokušaja iregularnih prelaza u Mađarsku. Od jula 2016. godine stupile su na snagu izmene mađarskog Zakona o azilu i Zakona o državnoj granici, čime je mađarskoj policiji omogućeno da tražioce azila koje zatekne na svojoj teritoriji u pojasu od 8km od granice Srbija-Mađarska ili Hrvatska-Mađarska, odmah vrati na spoljnu strane granične ograde.¹¹ Krajem avgusta i početkom septembra ova vraćanja su postala veoma nasilna: izbeglice su se žalile da su bili pretučeni, da su ih policijski psi napali i ujeli, vraćali su se u Srbiju sa otvorenim ranama i u potrebi za medicinskom pomoći¹².

Politika "zatvorenih granica" i nedostatak sigurnih prolaza izložila je izbeglice, tražioce azila i migrante mnogobrojnim rizicima. Prisilna vraćanja iz jedne u drugu zemlju duž rute nastavljena su: decembra 2016. ukupno je 62 izbeglica prijavilo da su vraćeni iz Srbije u Bugarsku ili Makedoniju u 16 odvojenih incidenata; 15 je prijavilo da su vraćeni iz Mađarske, a 23 iz Hrvatske¹³. Pored lošeg postupanja od strane policije u zemljama duž rute, zabeleženi su i slučajevi nasilja od strane krijumčara. U istom izveštaju, NVO Praxis je izvestio da je tokom avgusta i septembra 2016. ukupno 200 izbeglica izjavilo kako su bili pretučeni i opljačkani od strane krijumčara, ili držani danima i nedeljama zaključani dok nisu platili da ih oslobode, u 27 odvojenih incidenata. Tragični incidenti su naglasili još više ozbiljne rizike sa kojima se izbeglice suočavaju u rukama krijumčara. U jednom takvom incidentu, 29. decembra 2016, vozilo koje je navodno vozio krijumčar sa 17 izbeglica iz Sirije, Iraka i Avganistana, od kojih devetoro dece, sudarilo se u Istočnoj Srbiji, pri čemu je nastradala jedna žena i dvoje dece, a nekoliko drugih je ozbiljno povređeno.¹⁴

Tokom 2016, broj izbeglica, tražilaca azila i migranata u Srbiji se kontinuirano povećavao, od 2.000 u martu kada je ruta zatvorena do 7.000 u decembru. Do kraja godine, 83% od ovog broja je bilo smešteno u 16 vladinih objekata, a oko 1.200 je boravilo u improvizovanim skloništimama u centru Beograda ili na granici sa Mađarskom.¹⁵

Sva prava zadržana. Sadržaj ove publikacije se može slobodno koristiti ili kopirati u nekomercijalne svrhe uz obavezno navođenje izvora.

Ova publikacija je izrađena uz pomoć Evropske unije. Sadržaj ove publikacije je isključivo odgovornost autora i ne predstavlja nužno stavove Evropske unije.

This project is funded by the European Union

¹⁰ Ibid

¹¹ <http://www.helsinki.hu/wp-content/uploads/HHC-info-update-push-backs-5-July-2016.pdf>

¹² Praxis Protection Monitoring Report, 15 August – 15 September 2016

¹³ Praxis Protection Monitoring Report, December 2016

¹⁴ UNHCR Operational Update, 26 December 2016 – 1 January 2017

¹⁵ Ibid

Sistem i postupak azila u Srbiji

Sistem i postupak za dobijanje azila u Srbiji definisani su u najvećoj meri Zakonom o azilu iz 2008. godine. Pored ovog, važni su i Zakon o strancima, Zakon o opštem upravnom postupku i Zakon o upravljanju migracijama, koji regulišu pitanja vezana za smeštaj i integraciju tražilaca azila i izbeglica. Od Srbije se očekuje da uskladi domaći pravni sistem sa pravom EU, a nacionalni Akcioni plan za Poglavlje 24 pregovora o pristupanju Evropskoj uniji predviđa usvajanje novog Zakona o azilu.¹⁶

Nadležne institucije u sistemu azila u Srbiji¹⁷ su:

1. Ministarstvo unutrašnjih poslova (MUP):
 - Kancelarija za azil sprovodi prvostepeni postupak azila.
 - Odsek za strance beleži izražene namere stranaca da traže azil i izdaje im potvrde o izraženoj nameri, na graničnom prelazu prilikom ulaska u zemlju ili unutar teritorije Srbije.
2. Komisija za azil odlučuje o žalbama na prvostepene odluke Kancelarije za azil. Tražioci azila imaju pravo da se žale i na “administrativno ćutanje” ukoliko prvostepeni organ ne donese rešenje u roku od dva meseca od pokretanja procedure.
3. Upravni sud vodi upravne postupke kojim se osporavaju konačne odluke Komisije za azil i njeni eventualni propusti da odluči o žalbama u zakonskom roku.
4. Komesarijat za izbeglice i migracije: Do donošenja konačne odluke o njihovim prijavama, tražioci azila dobijaju smeštaj i osnovne usluge u prihvatnim centrima koje vodi Komesarijat, koji vodi evidenciju o smeštenim licima. Komesarijat je nadležan za smeštaj i integraciju lica kojima je priznato pravo na utočište ili dodatnu zaštitu, i za podnošenje predloga plana integracije Vladi Republike Srbije. Komesarijat pruža kratkoročni smeštaj onim izbeglicama koje samo prolaze kroz Srbiju i ne nameravaju da ostanu ili traže azil.
5. Centri za socijalni rad imaju nadležnost nad dodelom zakonskog staratelja, imenuju staratelje maloletnicima bez pratnje i osobama lišenim poslovne sposobnosti koje nemaju pravne zastupnike pre podnošenja zahteva za dobijanje azila. U skladu sa Zakonom o azilu, staratelji moraju da prisustvuju intervjuu za dobijanje azila.
6. Prekršajni sudovi: U skladu sa Konvencijom o izbeglicama, Zakon o azilu garantuje da tražioci azila neće biti odgovorni za ilegalni ulazak ili boravak u Republici Srbiji pod uslovom da podnesu zahtev za azil, bez odlaganja i uz valjane razloge za njihov nezakonit ulazak ili boravak. Ova odredba osigurava nesmetan pristup postupku azila. Postupci pred prekršajnim sudovima zbog ilegalnog ulaska ili boravka u Srbiji mogu biti prekinuti u slučaju da sud utvrdi da tuženi traži azil u Srbiji.

¹⁶ <http://www.asylumineurope.org/reports/country/serbia/short-overview-asylum-procedure>

¹⁷ Right to Asylum in the Republic of Serbia 2015, Belgrade Centre for Human Rights, 2016

Zakon o azilu predviđa jedinstven postupak koji je isti za sve tražioce azila, bez obzira na njihovu zemlju porekla ili mesto (tj. ne postoje posebne ubrzane procedure ili procedure na graničnim prelazima).

Pristup teritoriji i pristup postupku azila

Prilikom granične kontrole na ulasku u Republiku Srbiju ili unutar njene teritorije, stranci mogu usmenim ili pismenim putem izraziti nameru da traže azil pred policijskim službenikom MUP, nakon čega se oni evidentiraju, izdaje im se potvrda o izraženoj nameri za traženje azila i upućuju se da se u roku od 72 sata jave u centar za azil koji je naveden u potvrdi. Policijski službenik takođe uzima lične i biometrijske podatke, kao i fotografiju stranca i unosi ih u dve elektronske baze podataka MUP – OKS (baza podataka o strancima koji borave u Srbiji) i Afis (baza podataka MUP o počiniocima krivičnih dela i prekršaja na teritoriji RS). Ovakva praksa uvedena je zbog činjenice da veliki broj stranaca ne poseduje putne isprave ili druga lična dokumenta, te su fotografije i otisci prstiju koji se unose u Afis jedini pouzdan način za utvrđivanje i proveru identiteta stranca.¹⁸

Nakon toga, tražilac azila bi trebalo da ode u centar za smeštaj koji mu je određen, ili da obavesti Kancelariju za azil ukoliko želi da ostane u privatnom smeštaju. Po dolasku u centar ili privatni smeštaj, tražilac čeka osoblje Kancelarije za azil da ga registruje, izda mu lični dokumenat za tražioca azila i da preuzme njegov zahtev za azil. Kancelarija za azil je u zakonskoj obavezi da odluči o zahtevu u roku od dva meseca od dana podnošenja, a za to vreme jedna ili više rasprava mora biti održana u cilju utvrđivanja svih činjenica i okolnosti od značaja za donošenje odluke.¹⁹

U 2015. i 2016. godini, većina izbeglica je koristila rok od 72 časa da napusti zemlju, umesto da podnese zahtev za azil. To objašnjava veliki raskorak između broja izraženih namera da se traži azil u Srbiji (577.995 u 2015. i 12.821 u 2016. godini) i broja zahteva za azil (583 u 2015, 574 u 2016.). U septembru 2015. godine nadležni u Srbiji su počeli da izdaju novu "tranzitnu" potvrdu "migranata koji dolaze iz zemalja u kojima su njihovi životi u opasnosti", što će reći pojedincima koji jesu izbeglice, ali nisu zainteresovani za podnošenje zahteva za azil u Srbiji. Uprkos očiglednoj potrebi da se rastereti sistem azila, koji tretira sve izbeglice i migrante kao tražioce azila u Srbiji, nova potvrda nije uklonila postojeće nedostatke u vezi sa izdavanjem potvrda o nameri da se traži azil u skladu sa Zakonom o azilu, uključujući, pre svega, ograničenost na 72 časa.²⁰ Ova "tranzitna potvrda" bila je u upotrebi do sredine februara 2016. Još uvek postoji nedostatak zakonske regulative koja će omogućiti potencijalnim izbeglicama koji ne žele da traže azil u Srbiji, da legalizuju svoj boravak u Srbiji na određeni vremenski period i imaju pristup osnovnim pravima.

U toku 2015. i 2016. godine zabeleženi su problemi sa ograničenim pristupom postupku azila u Srbiji, između ostalog prisilna vraćanja iz Srbije u Makedoniju i Bugarsku, odbijanje da se izda potvrda o izraženoj nameri da se traži azil u Srbiji osobama kojima su te potvrde istekle ili su ukradene, odbijanje pristupa proceduri azila onim tražiocima azila koji su vraćeni iz Mađarske, i dr. Kako izveštava Beogradski

¹⁸ Right to Asylum in the Republic of Serbia 2016, Belgrade Centre for Human Rights, 2017

¹⁹ <http://www.asylumineurope.org/reports/country/serbia/short-overview-asylum-procedure>

²⁰ The Refugee Crisis and the Asylum Policy of Serbia, Belgrade Centre for Human Rights, 2016

centar za ljudska prava, policijski službenici su tokom 2016. često migrantima koji žele da ostanu u Srbiji izdavali potvrde kojima su upućivani na prihvatne centre umesto na centra za tražioce azila. Time je uticano na njihov pristup postupku azila. U 2016. godini, Kancelarija za azil je svoje službene radnje vršila samo u centrima za tražioce azila, zbog čega izbeglice i migranti smešteni u npr. Preševu nisu imali priliku da se prijave za azil u tom centru, a samim tim nisu imali pristup postupku azila.²¹

Stranci koji nisu odlazili u centre u koje su upućeni, strahujući da će biti lišeni slobode ili deportovani, više nisu imali osnov da ostanu legalno u Srbiji i koriste humanitarnu zaštitu po isteku 72 sata od izdavanja potvrde. Ponovno uvođenje ovih ljudi u sistem azila je izuzetno teško, upravo zbog pogrešnog tumačenja člana 22. (Namera da se traži azil) i 23. (Evidentiranje) Zakona o azilu od strane policijskih službenika i odsustva pravnog mehanizma koji omogućava ponovno izdavanje potvrde o nameri da traže azil.²² Namera da se traži azil u Srbiji ne smatra se zahtevom za azil, stoga izražavanje namere ne predstavlja pokretanje postupka za davanje azila. Zato je moguće da ista osoba izrazi nameru da traži azil više puta, sve dok njegov ili njen zahtev za azil ne bude odbijen.²³

U julu 2016, vlasti Srbije su rasporedile mešovite patrole vojske i policije na granici sa Bugarskom i Makedonijom, u cilju sprečavanja ilegalne migracije i trgovine ljudima. Državni zvaničnici su često izjavljivali da mešovite patrole čuvaju državnu granicu; ministar inostranih poslova je rekao²⁴ da su patrole sprečile više od 20.000 migranata da uđu u zemlju u drugoj polovini 2016. Prisilna vraćanja iz jedne u drugu zemlju duž izbegličke rute su često prijavljivana od strane izbeglica, uključujući vraćanja iz Srbije u Makedoniju i Bugarsku (62 izbeglice i migranta su prijavila da su vraćeni u 16 odvojenih incidenata u decembru 2016²⁵). Pokušaj nezakonitog vraćanja sirijske porodice u Bugarsku sredinom decembra 2016. dobio je veliku vidljivost u srpskim medijima. Grupa od 7 migranata, među kojima i dvogodišnje dete, putovala je redovnom autobuskom linijom u Bosilegrad, u prihvatni centar u koji su upućeni. Svi su bili uredno evidentirani u zemlji, što su potvrdila i dokumenta u njihovom posedu, potvrde da su izrazili nameru da traže azil u Srbiji. U blizini Vladičinog Hana, nedaleko od granice sa Bugarskom grupa je primorana da izađe iz autobusa od strane policije i vojnog osoblja. Oduzeli su im dokumente i odvezli ih drugim vozilom negde u blizinu bugarske granice i ostavili tamo u sred noći, na temperaturi od minus 11 stepeni Celzijusa. Srećnim slučajem, grupa je uspela da stupi u kontakt sa volonterima NVO sa kojima su bili u kontaktu tokom svog boravka u Beogradu, da objasne svoju situaciju i daju im GPS lokaciju na kojoj se nalaze. Oni su na kraju spaseni intervencijom lokalne policijske jedinice.²⁶

Maloletnici bez pratnje

²¹ Right to Asylum in the Republic of Serbia 2016, Belgrade Centre for Human Rights, 2017

²² Ibid

²³ <http://www.asylumineurope.org/reports/country/serbia/registration-asylum-application>

²⁴ <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:647228-Vulin-sa-izbeglicama-u-Obrenovcu-Sprecen-ulazak-20000-migranata>

²⁵ Praxis Protection Monitoring Report, December 2016

²⁶ <http://www.balcanicaucaso.org/eng/Areas/Serbia/Serbia-needs-to-investigate-asylum-seekers-push-backs-176790>

Maloletnici bez pratnje su definisani Zakonom o azilu kao stranci koji nisu navršili 18 godina i koji su na dan ili nakon ulaska u Srbiju ostali bez pratnje roditelja ili staratelja. Saslušanje sa maloletnim tražiocima azila trebalo bi da se održi od strane zvaničnika, i prevodilaca kada je to moguće, koji su kvalifikovani i obučeni za rad sa decom i izbeglicama. Nadležni lokalni Centar za socijalni rad treba kontaktirati u zavisnosti od lokacije na kojoj su policajci identifikovali maloletnika bez pratnje, kako bi dodelio privremenog staratelja. Stanovanje treba obezbediti u skladu sa stambenom kapaciteta i lokacije maloletnika. Nakon što je maloletnik smešten u jednoj od institucija, treba da mu bude dodeljen staratelj od strane Centra za socijalni rad koji je teritorijalno nadležan za ustanovu u kojoj je dete smešteno.²⁷

UNHCR je procenio da je u martu 2017. bilo najmanje 900 dece bez pratnje i razdvojene dece izbeglica u Srbiji, od kojih je skoro 700 bilo smešteno u državnim centrima²⁸. Mnogi izbegavaju evidentiranje u policiji jer se boje da ne budu odvojeni od grupe sa kojom putuju, deportovani, ili upućeni u prihvatni centar daleko od Beograda, čime se smanjuje njihova šansa za nastavak putovanja. Za mnoge se sumnja da su pod uticajem krijumčara koji im ne dozvoljavaju da prihvate smeštaj u prihvatnim centrima. Umesto toga, oni borave u improvizovanim skloništima izloženi hladnoći, raznim zdravstvenim rizicima, nasilju i eksploataciji. Centri za socijalni rad kao službe ovlašćene za zaštitu maloletnika su preopterećeni i nedostaju im kapaciteti da na odgovarajući način zbrinu ove ranjive grupe. Nema dovoljno mogućnosti za adekvatan smeštaj: ograničen broj mesta je dostupan u ustanovama za maloletne prestupnike u Beogradu, Nišu i Subotici, koje nisu prilagođene potrebama migranata. Ipak, maloletnici bez pratnje u ovim objektima borave odvojeno od drugih grupa i opšti uslovi boravka su znatno bolji nego u centrima za azil i prihvatnim centrima.

Neki su maloletnici, naročito tinejdžeri, tretirani kao odrasli zbog nedostatka procedura za utvrđivanje starosti, što negativno utiče na proces registracije, smeštaj i usluge.

Kako se navodi u Zajedničkom izveštaju²⁹ o situaciji dece bez pranje i dece odvojene od roditelja, "Procena najbokjeg interesa (BIA) i određivanje najboljeg interesa (BID) se često obavlja na ad hoc način, koristeći različite kriterijume, uz jezičke barijere kada je prevod loš ili ne postoji. Oni koji imaju mandat da sprovede BID često nemaju resurse i kapacitet da adekvatno zaštite decu. U Srbiji, na primer, organizacije koje rade sa decom bez pratnje i decom odvojenom od roditelja izveštavaju da socijalni radnici izlaze na teren samo u polovini poziva i na njihov dolazak se često čeka dan ili dva, što decu ostavlja izloženu raznim rizicima jer ne mogu da se evidentiraju i bude upućeni u prihvatni centar bez socijalnog radnika. (...) Procedure starateljstva često se sprovede samo da zadovolje formalne zahteve ili se ne sprovede uopšte."

Pristup formalnom i neformalnom obrazovanju

Zakon o azilu predviđa da "lice koje traži azil i lice kome je odobren azil ima pravo na besplatno osnovno i srednje obrazovanje" (Član 41). Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja predviđa da se strani državljani i lica bez državljanstva upisuju u osnovne i srednje škole i ostvaruju pravo na obrazovanje pod

²⁷ The Refugee Crisis and the Asylum Policy of Serbia, Belgrade Centre for Human Rights, 2016

²⁸ Serbia Interagency Operational Update, UNHCR, March 2017

²⁹ "Out of Sight, Exploited and Alone", Save the Children, International Rescue Committee, March 2017

istim uslovima i na isti način kao i državljani Srbije. Škole su dužne da organizuju časove jezika, pripreme i dodatne časove za strane učenike, uključujući i lica bez državljanstva i izbeglice koji ne govore jezik koji se koristi u školama ili imaju potrebu za posebnom nastavom kako bi nastavili školovanje.³⁰

Međutim, pristup formalnom obrazovanju u Srbiji je i dalje ograničen za decu izbeglice. Pristup formalnom obrazovanju je moguć samo za one koji su pokrenuli postupak azila u Srbiji, a većina izbeglica ne planira da ostane u Srbiji. Do marta 2017. godine, samo je 80 dece izbeglica uzrasta 7-18 godina pohađalo osam osnovnih škola i jednu srednju školu u Beogradu³¹. Škole u Srbiji se i dalje pripremaju da organizuju nastavu za ovu decu, uključujući i časove jezika, i pomognu im da se integrišu u obrazovni sistem. U tom procesu, škole su podržane od strane Ministarstva prosvete, UNICEF-a, međunarodnih i domaćih nevladinih organizacija.

Ostala deca školskog uzrasta koja nisu tražila azil u Srbiji imaju samo mogućnost da učestvuju u neformalnim obrazovnim aktivnostima u okviru centara za azil i prihvatnih centara, ukoliko su one organizovane od strane NVO, kao na primer časovi jezika, radionice i dr.

Smeštaj izbeglica, tražilaca azila i migranata u Srbiji

U 2015. i 2016. godini, srpske vlasti su nastojale da pruže humanitarnu zaštitu (privremeni smeštaj, hranu i zdravstvenu zaštitu) svim migrantima, bez obzira da li planiraju ili ne da traže azil u Srbiji. U ovim naporima podržane su id strane EU, UN agencija, Međunarodnih i domaćih humanitarnih organizacija.

Smještaj osoba koje su izrazile nameru da traže azil je obezbeđen u pet centara za tražioce azila (Krnjača, Bogovađa, Banja Koviljača, Tutin i Sjenica) i 11 prihvatnih centara otvorenih tokom 2015. i 2016. godine (Subotica, Sombor, Šid, Adaševci, Principovac, Bujanovac, Preševo, Bosilegrad, Dimitrovgrad, Pirot i Divljana-Niš). Za razliku od centara za tražioce azila, prihvatni centri su otvoreni kao privremeni centri isključivo u cilju obezbeđivanja uslova za hitan prijem lica koja ulaze u Srbiju na neregularan način i nastavljaju put prema zemljama EU. Komesarijat za izbeglice i migracije je zadužen za neke centre za smeštaj, dok je za druge zaduženo Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja. Svi azilantski i prihvatni centri su otvorenog tipa i smeštena lica imaju pravo da napuste centar. Jedini izuzetak je prihvatni centar u Preševu koji je u početku radio pod minimalnim sigurnosnim režimom, ali je od marta 2016. smeštenim licima dozvoljeno da ga napuste samo u pratnji predstavnika NVO i u određeno vreme dana.³²

Smeštajni kapaciteti u Srbiji su postali preopterećeni u 2016, naročito centri oko Beograda (Krnjača je imala 1.009 smeštenih sa kapacitetom od 700; Obrenovac 1.023 sa kapacitetom od 850) i Šid (Adaševci, Principovac i Šid-Centar su imali ukupno 1.914 izbeglica sa kapacitetom od ukupno 910).³³ Kako je UNHCR je izvestio, prenaseljenost centara je i dalje zabrinjavajuća i uzrok je niza incidenata, uključujući i

³⁰ <http://www.asylumineurope.org/reports/country/serbia/access-education>

³¹ Serbia Inter-Agency Operational Update, UNHCR, March 2017

³² Right to Asylum in the Republic of Serbia 2016, Belgrade Centre for Human Rights, 2017

³³ Site Profiles – Serbia, UNHCR, March 2017

rodno zasnovano nasilje. Vladini zvaničnici navode da ima dovoljno mesta za svakoga, i da neće biti daljeg širenja smeštajnih kapaciteta u Srbiji koji su planirani za 6.000 lica.³⁴

Uslovi smeštaja u centrima za azil i prihvatnim centrima se razlikuju od centra do centra, uz zajednički manjak privatnosti i loše higijenske uslove.³⁵ Usluge u centrima za smeštaj obezbeđuju Komesarijat, Crveni krst, lokalni centri za socijalni rad, lokalne zdravstvene ustanove, kao i međunarodne i lokalne nevladine organizacije. Pored smeštaja, izbeglice dobijaju tri obroka dnevno, medicinske usluge, specifične usluge za decu u okviru bezbednih prostora za decu, i druge usluge. Pružanje usluga od strane NVO mora biti odobreno od strane uprave centra.

“Živim već nekoliko meseci u Adaševcima. Ovde nema ništa za nas. Da bismo stigli do najbližeg sela, moramo da zovemo taksi; nema aktivnosti ni informacija ovde. Još uvek se nadamo da će se jednog dana otvoriti granice. Mi ne možemo ostatati ovde.” (R. iz Pakistana)

“Zašto moramo da ovako živimo? Zato što nema rata u Pakistanu? To nije istina! U Pakistanu se ratuje! Već smo prevalili 6500km puta i ostalo je još samo 500km, a mi smo zaglavljani ovde... (u Adaševcima)” (L. iz Pakistana)³⁶

Izbeglice u neformalnim mestima boravka

Značajan broj izbeglica i migranata, mahom muškaraca, boravi van državnih smeštajnih objekata. Više od hiljadu živi u napuštenim skladištima iza glavne autobuske stanice u centru Beograda. Par stotina živi na otvorenom ili u napuštenim zgradama u pograničnom području sa Mađarskom (Subotica, Kelebija, Horgoš) i Hrvatskom (Šid). Iako vlasti pozivaju migrante da pređu u zvanične prihvatne centre, tvrdeći da ima dovoljno mesta za sve, broj ljudi u neformalnim skloništima i dalje je visok. Postoji nekoliko razloga za to:

- Problemi sa procedurom evidentiranja u policijskoj stanici u Savskoj ulici (u Beogradu), koje je obavezno za smeštaj u nekom od zvaničnih smeštajnih centara (mada je bilo izuzetaka od ovog pravila povremeno), jer su neki već izrazili nameru da traže azil i njihove potvrde su istekle;
- Strah od uzimanja otisaka prstiju i eventualnog sprečavanja da nastave put u Zapadnu Evropu;
- Strah od odvajanja od grupe su kojom putuju (posebno među maloletnicima bez pratnje) i slanja daleko od Beograda, posebno na jug, i straha od deportacije u Makedoniju;
- Odluka da zadrže svoje opcije otvorene za iregularni prelazak mađarske, hrvatske ili rumunske granice (održavanje kontakta sa krijumčarima);
- Nedostatak informacija o raspoloživim opcijama za smeštaj.

U improvizovanim skloništima nema ni osnovnih uslova za život. Sa početkom vrlo hladne zime 2015/16 i temperaturama ispod nule tokom dana i noći, položaj izbeglica i migranta tamo smeštenih je postao izuzetno težak. Da bi se zagrejali i kuvali, izbeglice su ložile drvo i svaki drugi materijal koji bi mogli naći. Loženje varte unutar baraka (u Beogradu) stvaralo je dosta dima i predstavljalo ozbiljan zdravstveni rizik. U nedostatku toaleta i sanitarnih čvorova u objektima, prostor oko baraka je korišćen umesto toaleta.

³⁴ <http://rs.n1info.com/a222165/Vesti/Vesti/Ivanisevic-Srbija-nece-prosiriti-smestaj-za-migrante.html>

³⁵ <http://www.asylumineurope.org/reports/country/serbia/conditions-reception-facilities>

³⁶ <http://moving-europe.org/bordered-lives-unbound-violence/>

Izbeglice su se kupale na otvorenom, vodom koju su grejali na vatri. U prljavim i nedostojnim uslovima improvizovanih skloništa došlo je do pojave telesnih vaši.

Međunarodne i lokalne nevladine organizacije pružale su pomoć u hrani, odeći i drugim artiklima za izbeglice i migrante "van sistema", u centru Beograda i na drugim lokalcijama. Međutim, takva pomoć je od strane vladinih zvaničnika ocenjena kao "faktor privlačenja" za migrante i razlog zbog kojeg ostaju u neformalnim centrima u Beogradu i u pograničnom području sa Mađarskom. Radna grupa za mešovite migracije objavila je 11. novembra 2016. Otvoreno pismo u kojem navodi da pružanje humanitarne pomoći izbeglicama van formalnih smeštajnih centara "nije prihvatljivo". Ovo pismo je izazvalo prekid distribucije prehrambenih i neprehrambenih proizvoda, kako u Beogradu tako i u oblasti oko Subotice, što je dodatno otežalo položaj izbeglica i migranata. Humanitarna situacija u Beogradu je postala vrlo zabrinjavajuća, pa su međunarodne i lokalne organizacije odgovorile zajedničkim pismom Radnoj grupi, nudeći podršku njihovim naporima da se izbeglice izmeste, i dajući predloge kako da se ovaj proces učini transparentnim i da se osigura poštovanje prava izbeglica. Humanitarne organizacije nastavile su da pružaju informacije, savetovanje, upućivanje i prevoz do smeštaja u državnim centrima, pomoć u evidentiranju, zaštitu dece i medicinske usluge.

Upravo sam se vratila iz Srbije, kaže češka aktivistkinja Eva Zahradničková. Bili smo u Horgošu. To je mesto gde ljudi žive u skloništim napravljenim od krpa. Razgovarali smo sa osobljem UNHCR-a tamo. Rekli su nam da su žene i deca premešteni u zidani objekat u Subotici, koji je zatvorenog tipa, pa pristup tamo nije dozvoljen drugim izbeglicama. Muškarci su ostavljeni u poljima, u skloništim napravljenim od krpa. Trenutno ih je oko dvadeset tamo. UNHCR im je dao čebad i rukavice. Rekli su mi da nije dozvoljeno da im se daje hrana. Mi smo poneli hranu, ali za pet minuta je došla policija i počela da viče na nas, da je nezakonito pomagati izbeglicama i da nas mogu uhapsiti. Nakon rasprave koja je trajala nekoliko minuta, (policajac) mi je rekao da je moguće da je hrana koju nameravamo da damo izbeglicama otrovna, pa da ih on zapravo štiti od nas.³⁷

Uprkos naporima vlasti da preseli izbeglice iz neformalnih mesta boravka i da smesti maloletnike bez pratnje u nedavno uspostavljeni prihvatni centar u Obrenovcu, u barakama u centru Beograda je kontinuirano boravilo oko 1.000 izbeglica, a njih par stotina u pograničnom području sa Mađarskom i Hrvatskom.

Prisilna vraćanja, maltretiranje i mučenje

Uprkos sve većim preprekama, izbeglice nisu prestale da se trude da nastave svoj put ka Zapadnoj Evropi i u više navrata su pokušavale da iregularno prelaze granice. Prisilna vraćanja iz jedne zemlje u drugu duž rute su se nastavile: iz Srbije u Makedoniju ili Bugarsku, iz Mađarske u Srbiju, iz Bugarske u Tursku, iz Hrvatske u Srbiju, iz Makedonije u Grčku, i iz Rumunije u Srbiju. NVO Praxis je zabeležio 1.714 izbeglica koji su prijavili da su prisilno vraćeni u 346 odvojenih slučajeva tokom poslednjih četiri i po meseca 2016. godine.³⁸

S tim u vezi, teško nasilje od strane policije u Bugarskoj, Makedoniji, Mađarskoj i Hrvatskoj je prijavljeno i dokumentovano u slučaju pokušaja "neovlašćenog prelaza". Kako NVO Praxis beleži, od 15. avgusta do

³⁷ <http://blisty.cz/art/85321.html>

³⁸ Praxis Protection Monitoring Reports 15 August – 31 December 2016

31. decembra 2016. godine ukupno 1.059 izbeglica je prijavilo da su pretrpeli batine i bili opljačkani od strane policije, da su ih napali i ugrizli policijski psi, da su držani u pritvoru bez hrane i vode, ili isprskani biber-sprejem u 252 incidenata, većinom u Bugarskoj, ali i u Mađarskoj, Makedoniji i Hrvatskoj.

Maltretiranje i mučenje izbeglica u rukama civila, obično krijumčara, nije ništa manje zabrinjavajuće: u istom periodu, 332 izbeglica je prijavilo da su istučeni, opljačkani, držani zaključani danima i nedeljama od strane krijumčara dok nisu platili da ih oslobode, u 110 odvojenih incidenata, u Bugarskoj, Makedoniji, Srbiji i Albaniji.

Sledeća svedočenja su zabeležena krajem septembra 2016. među izbeglicama u Beogradu, Subotici, Kelebiji i Šidu³⁹:

Pokušao sam šest puta da pređem, jednom u Hrvatsku i pet puta u Mađarsku. Poslednji put me policija uhvatila i njihov pas me je ujeo. Bio sam oko 10km duboko na mađarskoj teritoriji. Čekao sam na listi 2 meseca, iako sam bio 9. Po redu nakon što su zatvorili granicu. (M. iz Bangladeša)

Problem je u tome što mi Alžirci i Marokanci ne možemo da se registrujemo za prelaz [u Mađarsku]. Znamo za prijatelje koji su došli ovde preko Albanije i Crne Gore. Oni su opljačkani i vraćeni nekoliko puta, ali su morali da idu ovim putem jer su ranije pokušali da pređu Makedoniju i bili su pretučeni. Jedan od nas je bio 12 sati ispod kamiona da bi došao do Beograda. Druge države zatvorene u kući, od strane mafije, sve dok ne plate povećanu cenu. (R. i S. iz Alžira i Maroka)

Hodao sam dva dana i prošao četiri sela u Mađarskoj. Onda me policija uhvatila i naterala da se vratim. (S. iz Avganistana)

Pokušali smo da pređemo u Hrvatsku tokom noći. Uhvatila nas je policija, stavila u veliki policijski kombi. Oko pet policajaca je počelo da nas udara i tuče, a onda su nas odveli na granicu (sa Srbijom). Ponovo su nas udarali i naterali da se vratimo u Srbiju. Nismo imali mogućnost da zatražimo azil. (O. iz Sirije)

Policijski psi mađarske policije su me ugrizli za ruku, tako da nisam mogao da je pomerim mesec dana. I oni su koristili suzavac protiv nas i nismo mogli da dišemo niti da išta vidimo. (N. iz Alžira)

Ja imam manje od 18 godina, mađarski policajci su me udarili po ruci, više ne mogu da pomerim jedan prst. (R. iz Kašmira)

Morao sam da ostanem dva meseca u zatvorenom kampu u Preševu sa svojom porodicom. Onda je [srpska] policija došla da nas vrati u Makedoniju. Znam da se to desilo mnogim ljudima. Nakon toga sam pokušao nekoliko puta da se vratim u Srbiju. Sada su naša imena na listi za tranzit u Mađarsku, na Kelebiji. Ja ne želim da idem kroz Mađarsku, jer tamo policija ima pse i kamere. (H. iz Sirije)

Pokušali smo jednom da pređemo u Mađarsku. Policija nas je uhvatila. Bili smo veoma uplašeni jer su koristili pse i nasilje protiv nas. Bilo je strašno. Policija je pustila psa na naše dete, ne dovoljno blizu da ga ujede, ali dovoljno blizu da ga veoma uplaši. (porodica iz Iraka)

Pokušao sam šest puta da pređem u Hrvatsku. Čak sam jednom stigao do Zagreba, ali me je policija uhvatila. Udarali su me po licu i telu. Uništili su mi koleno. (L. iz Pakistana)

Pokušao sam sedam puta da pređem u Hrvatsku. Jednom sam stigao u Zagreb. Tamo u kampu su mi rekli da moram da se prvo registrujem u policijskoj stanici, kako bih ostao. Otišao sam u policijsku stanicu i nisu me ništa pitali, samo su me odveli nazad na granicu sa Srbijom. (M. iz Bangladeša)

³⁹ <http://moving-europe.org/bordered-lives-unbound-violence/>

Situacija sa ljudskim pravima izbeglica

Pridruživanje Evropskoj uniji je strateško opredeljenje Republike Srbije, što podrazumeva prihvatanje usvojenih evropskih vrednosti i standarda, pre svega u oblasti ljudskih prava. Konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (Evropska konvencija o ljudskim pravima) garantuje prava i slobode za sve, uključujući i različite kategorije migranata. Posebno relevantni u ovom kontekstu su pravo na život, zabrana torture, zabrana ropstva i prinudnog rada, pravo na slobodu i sigurnost, pravo na pravično suđenje, pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života, sloboda misli, savesti i veroispovesti, pravo na delotvoran pravni lek, zabrana diskriminacije, zabrana kolektivnog proterivanja stranaca, i princip nevraćanja (non-refoulement).

Međunarodne konvencije i standardi su pravno obavezujući za Republiku Srbiju i formiraju okvir za uspostavljanje sistema zaštite migranata u skladu sa Ustavom Republike Srbije. Ustav proklamuje da su opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava i potvrđeni međunarodni ugovori sastavni deo unutrašnjeg pravnog poretka Republike Srbije. Član 18. Ustava navodi da se ova prava direktno primenjuju i tumače u korist unapređenja vrednosti demokratskog društva, saglasno važećim međunarodnim standardima ljudskih i manjinskih prava.

Odnos Srbije prema izbeglicama i migrantima u poslednje dve godine bio je pretežno uslovljen činjenicom da je za većinu njih Srbija bila zemlja tranzita, i s tim u vezi politikom susednih zemalja i odlukama donesenim na nivou EU. Kako izveštava Beogradski centar za ljudska prava⁴⁰, odnos nadležnih organa Republike Srbije prema izbeglicama bio je tokom većeg dela 2015. godine korektan s obzirom na njihov masovni priliv. Kancelarija za azil je u 2016. godini donela najveći broj pozitivnih odluka o zahtevu za azil još od stupanja na snagu Zakona o azilu 2008. godine, a kvalitet prvostepenih odluka poboljšan je u toj godini. Značajan napredak je napravljen u oblasti integracije u 2016. u smislu normi, ali je nedostajalo koordinacije između relevantnih institucija.

Ipak, zabeležena su brojna kršenja ljudskih prava izbeglica na njihovom putu ka zapadnoj Evropi kroz Srbiju. Slede neki od primera:

Humanitarna situacija u Beogradu krajem 2016. godine bila je prilično alarmantna, sa skoro 2.000 ljudi koji su spavali napolju u Beogradu na temperaturama znatno ispod nule. Zbog toga što nije bio obezbeđen hitni smeštaj i zbog manjka kapaciteta da se blagovremeno evidentiraju, mnoge izbeglice, uključujući i porodice sa malom decom i majke sa novorođenim bebama, bile su primorane da provedu noć na otvorenom, na temperaturama oko nula stepeni Celzijusa, čekajući da se evidentiranje obavi sledećeg dana kako bi mogli da odu u centre za azil i prihvatne centre. Za mnoge ugrožene osobe, naročito decu, ova situacija je bila opasna po život.⁴¹

Tragični incidenti su naglasili ozbiljne rizike sa kojima se izbeglice i migranti suočavaju u rukama krijumčara, u pokušaju da pronađu način da pređu granicu i nastave put⁴²:

⁴⁰ Human Rights in Serbia 2015, 2016: Belgrade Centre for Human Rights

⁴¹ Praxis Protection Monitoring Reports, November – December 2016

⁴² UNHCR Operational Update 26 December 2016 – 1 January 2017 i Serbia Inter-Agency Operational Update, UNHCR, March 2017

- Tražilac azila iz Iraka je prijavio da ga je krijumčar primorao da ostavi svoju sestru u planinama dok su prelazili iz Bugarske, kada ona više nije mogla da hoda. Temperature su bile znatno ispod nule. On je dao srpskim vlastima detalje o incidentu i GPS koordinate, ali, nažalost, ona je preminula pre nego što su spasioци došli do nje.
- U Šidu, četiri muškarca iz Alžira su zadobila povrede opasne po život nakon što su slučajno izazvali eksploziju u vagonu teretnog voza koji je prevezio gorivo; od zadobijenih povreda jedan je preminuo.
- Dva tela su pronađena u Dunavu u blizini granice sa Mađarskom, sumnja se da su to izbeglice / migranti koji su pokušali da pređu u Mađarsku.

Maltretiranje izbeglica od strane civila (obično krijumčara) na teritoriji Srbije je prijavljeno u nekoliko odvojenih incidenata⁴³:

- U junu 2016, grupa od 14 izbeglica je prijavila da su presretnuti od strane vozila sa srpskim registarskim tablicama i odvedeni u park / šumu, gde su ih istukli i opljačkali.
- Druga grupa je prijavila da su držani zaključani u Beogradu deset dana bez hrane i vode i da su pušteni tek nakon što su krijumčaru platili veliku sumu novca. Grupa od četiri avganistanske izbeglice je takođe izvestila da su držani u objektu i opljačkani negde u blizini Beograda.
- U septembru 2016, 23 ljudi je prijavilo da su ih opljačkali civili u Srbiji u 6 odvojenih incidenata, najviše u Beogradu. U narednim mesecima bilo je prijava slučajeva u kojima su izbeglice istučene i opljačkane od strane krijumčara u Srbiji.

NVO Praxis je sproveo istraživanje⁴⁴ prakse 37 prekršajnih sudova u Republici Srbiji u 2014. i do kraja avgusta 2015, na polju implementacije Zakona o zaštiti državne granice i Zakona o strancima. Oni su zaključili da su prekršajni postupci pretežno završavani u prvom stepenu, jer je broj žalbi bio zanemarljiv (samo pet žalbi protiv 2.530 sudskih odluka). Pretpostavljeni razlozi za nedostatak žalbi su, pre svega, kratak vremenski period u kojem su stranci ostajali u Srbiji, nepoznavanje jezika da se razume pisana sudska odluka, sa tim vezana neinformisanost o pravu na žalbu protiv odluke, kao i odsustvo raspoložive pravne pomoći. Kada su u pitanju prekršajni postupci koji su vođeni protiv maloletnika bez pratnje, sudovi često nisu uspeli da utvrde starost prekršajnih prestupnika i stoga nisu primenjivali posebne odredbe Zakona o prekršajima. U situacijama kada je određena starost, sudovi često nisu uspeli da angažuju zakonskog staratelja u tom procesu. U velikom broju postupaka ne može se utvrditi da li su saslušanju stranca prisustvovali sudski tumači za odgovarajući jezik (prekršajni sud u Subotici je vodio 10 postupaka protiv stranih maloletnika bez pratnje u odsustvu prevodioca i pravnog zastupnika; slični slučajevi zabeleženi su u Zaječaru, Leskovcu, Nišu i drugim gradovima). Isto tako, bilo je slučajeva u kojima je sud je zaključio da stranac poznaje jezik u službenoj upotrebi (srpski jezik) i da nije bilo potrebe da se obezbedi prevodilac (prekršajni sud u Beogradu).

⁴³ NRC-Praxis Humanitarian Report, June 2016 and Praxis Protection Monitoring Reports, August - December 2016

⁴⁴ Pravni aspekt zaštite izbeglica i migranata – Studije slučajeva, Grupa 484, 2016

Kako je NVO Praxis takođe izvestio, istovremeno sa dolaskom migranata u Srbiji došlo je do povećanja broja diskriminatornih izjava u štampi i drugim medijima. Ove izjave su doprinosile stvaranju neprijateljskog raspoloženja i produbljivanju socijalne distance građana Republike Srbije prema izbeglicama i migrantima. Bilo je primera dela diskriminacije protiv izbeglica, kao što je slučaj kada je vozač transportnog preduzeća "Lasta", na relaciji Beograd - Subotica, naredio grupi migranata da pređe u zadnji deo autobusa, iako su imali sedišta u prednjem delu autobusa.⁴⁵

Gradonačelnik opštine Kanjiža g. Mihalj Bimbo je izneo niz rasističkih i diskriminatornih izjava protiv migranata. Njegova izjava je objavljena i na sajtu Opštine Kanjiža. Između ostalog, gospodin Bimbo je rekao da "ovi stranci nemaju osnovne elemente opšte inteligencije i kulture" i da "skrnave groblja, grobove, kapele, uništavaju javne površine, parkove, polja i voćnjake". On je takođe rekao da građani treba da budu spremni za dan kada će biti pozvani da izraze svoje nezadovoljstvo.⁴⁶

Prisilna vraćanja iz Srbije bilo u Makedoniju ili Bugarsku su često prijavljivana od strane izbeglica. U jednom takvom slučaju, u novembru 2016, četiri izbeglice su upućene u prihvatni centar u Preševo nakon što su evidentirani u policiji. Kada su stigli do centra, kasno noću, nije im bio dozvoljen ulaz već su odvedeni do granice i vraćeni u Makedoniju. Tek nakon angažovanja nekoliko organizacija na terenu, nakon što su se vratili u Srbiju, primljeni su u prihvatni centar. U decembru 2016, Praxis je zabeležio da su 62 izbeglice i migranta prijavili prisilna vraćanja iz Srbije u Bugarsku ili Makedoniju, u 16 odvojenih incidenata.⁴⁷

Zaključak i preporuke

Većina izbeglica koje su prolazile kroz našu zemlju tokom 2015. i 2016. godine nije smatrala Srbiju zemljom azila, već zemljom tranzita na putu ka državama zapadne Evrope. Srpski zvaničnici su isticali kako Srbija neće zatvoriti svoje granice za izbeglice; ipak, činilo se da postupanje ustanova nadležnih za azil i migracije podstiče tranzit kroz zemlju. Sa početkom uvođenja sve restriktivnijih politika prema

⁴⁵ <http://www.telegraf.rs/vesti/1581655-rasizam-u-lasti-migrante-vozac-strpao-u-zadnji-deo-autobusa-jer-su-smrdeli>

⁴⁶ <http://www.kurir.rs/vesti/drustvo/gradonacelnik-kanjize-republika-ne-pomaze-migranti-nam-unistavaju-grad-clanak-1892703>

⁴⁷ Praxis Protection Monitoring Report, November – December 2016

izbeglicama u evropskim zemljama, i Srbija je počela da dozvoljava pristup svojoj teritoriji isključivo izbeglicama iz Sirije, Iraka i Avganistana, a da sve druge smatra "ekonomskim migrantima". Nešto kasnije uspostavljene su zajedničke snage policije i vojske kako bi se sprečile ilegalne migracije duž granice sa Makedonijom i Bugarskom. Zabeležena su neformalna vraćanja izbeglica na teritorije zemalja iz kojih su ušli u Srbiju. U 2016. Izbeglicama je postalo sve teže napustiti Srbiju, što je za rezultat imalo oko 7.000 ljudi "zaglavljenih" u Srbiji do kraja godine. Većina i dalje nije želela da traži azil u Srbiji. Pravni status stranaca koji ilegalno borave u Srbiji ne želeći da traže azil, a kojima je potrebna međunarodna zaštita, još nije rešen.

- Politiku azila i migracija treba unaprediti kako bi se omogućila dugoročna rešenja vezano za status i položaj izbeglica i migranata u Srbiji.
- Treba osigurati poštovanje prava na azil i pristup postupku azila, uključujući obezbeđenje prevodilaca i pružanje adekvatnih i pravovremenih informacija izbeglicama, kako bi mogli da donesu informisanu odluku. Svim licima koja žele da izraze nameru da traže azil u Srbiji, treba dozvoliti da to i učine.
- Treba uspostaviti efikasan postupak azila i zaštite za osobe kojima je potrebna međunarodna zaštita, sa efektivnim mehanizmom skrininga i profilisanja lica koja dolaze u Srbiju.
- Treba obezbediti adekvatnu zaštitu onih izbeglica i migranata koji ne žele da traže azil u Srbiji, dok su u zemlji, na način koji će im omogućiti da ostvare svoja osnovna prava, uključujući pristup raspoloživim uslugama i slobodu kretanja.
- Zaštita dece pogođene izbegličkom krizom, uključujući decu bez pratnje i decu razdvojenu od roditelja, treba da se obezbedi, uključujući blagovremenu i efikasnu procenu najboljeg interesa deteta od strane socijalnih radnika, pružanje adekvatnog smeštaja, efikasne procedure za dobijanje azila, pravilno određivanje starosti i prepoznavanje posebno ugroženih pojedinaca, održiv pristup formalnom obrazovanju, i dr.
- Odgovarajući dugoročni smeštaj i usluge treba obezbediti za izbeglice unutar i izvan zvaničnih prihvatnih centara, uključujući i aktivnosti interkulturalne razmene da se premosti distanca između lokalne i izbegličke zajednice.
- Više napora treba da bude uloženo od strane vlasti u borbi protiv krijumčarenja i trgovine ljudima, uz zalaganje za sprečavanje maltretiranja izbeglica i migranata od strane vlasti ili civila duž izbegličke rute.
- Osnovna ljudska prava i slobode izbeglica i migranata treba da budu promovisana, poštovana i zaštićena u svakom trenutku, od strane svih institucija i građana.